

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXIV

Rédacteur

NIKOLA TASIĆ

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Secrétaire

ALEKSANDAR PALAVESTRA

Membres de la Rédaction

MILUTIN GARAŠANIN, RADOVAN SAMARDŽIĆ, MILKA IVIĆ,
ČEDOMIR POPOV, NIKOLAJ TOLSTOJ (Moscou), ANTHONY EMIL
TACHIAOS (Thessalonique), DIMITRIJE ĐORĐEVIĆ (Santa Barbara —
Californie), ALEKSANDAR FOL (Sofia), DRAGOSLAV ANTONIJEVIĆ,
VESELIN ĐURETIĆ, MIODRAG STOJANOVIĆ

B E L G R A D E

1993

кама кад и историјске чињенице наводно проверене, толико на претпоставке личе да се често је-два од њих разликују“. С обзиром да није био оптерећен правилима историчарског еснафа Пекић је могао да прави паралеле са, на-изглед, потпуно неспојивим пе-риодима и догађајима. Стварајући утисак тренутне и случајне асо-цијације а свестан опште међузависности у Европи он је, духовито и успешно, правио излете у исто-рију континенталне Европе. Као да му је помало бивало криво што су енглеско умеће и судбина водили енглески народ кроз исто-рију узлазном линијом без много падова, док се српски народ сап-литао и посртао кроз историју, Пекић није могао да одоли да не укаже на неке трагичне фраг-менте у историји српског народа. Коментаришући тако, понекад и уснут, српску и руску историју и поређећи их ту и тамо са енгле-ском он не крије своје мишљење да су руском и српском народу много зла нанели марксизам и ко-мунизам. Али то нема јачину и јед острашћеног политичара већ префињену боју осведоченог ху-манисте коме нису блиски крвави преврати и револуције.

Овакву „Сентименталну повест Бриганског Царства“ могу читати добри познаваоци историје енгле-ског народа као допуну и осве-жење за, често сувопарна, исто-риографска дела. Јер, очигледно је да је Пекић успео да прони-кне „тајне“ путеве енглеске исто-рије и „боју“ енглеског ментали-тета. Зато се ова књига може свр-стати међу значајнија дела о бри-танској историји. С друге стране, захваљујући Пекићевом маестрал-ном стилу често неубичајеног ре-

доследа речи чиме се смишљено истиче значај оних које би у обичној реченици протекле неопажено, ову књигу могу читати и они који не маре много за исто-рију али су љубитељи лепе књи-жевности. То, истовремено, значи да они, после ове књиге, могу по-стати љубитељи добре историо-графске литературе.

Још један квалитет који не треба заборавити садржи ова књига. Захваљујући својој очиг-ледној ерудицији и књижевној надарености, формираним фило-софским, политичким и јуманистичким ставовима и неоспорној духовитости Пекић се могао упу-стити у конструисање таквих ре-ченица које, издвојене из текста, носе свевременске вредности („На-род је оно над чиме се историја обавља, премда њени творци воле рећи да је народ оно због чега се обавља. Сумњам. Да је тако, ниједан озбиљан народ не би имао никакву историју и био би срећ-нији него и са највећом“). „Сем за војне експерте по стратегији и за народе по последицама, све су битке исте. Деле се на добијене и изгубљене, а састоје се од мртвих и преживелих“).

С обзиром да се веома успеш-но огледао у различитим књи-жевним родовима не би се могло тврдити да је ово, његово послед-ње, дело и круна његовог ствара-лаштва. Међутим, с обзиром да се ради о својеврсној покушају и успеху једног књижевника да се бави а не да се користи истори-јом, ово Пекићево дело заслужује посебно место и у историографији и у књижевности.

Љубодраг П. Ристић

БОЈАЦИЈЕВА ГРАМАТИКА ЦИНЦАРСКОГ ЈЕЗИКА

(Михаил Г. Бајаги, *Грамматика цинцарског језика*. Превео Проф. др П. Ма-ринковић. Издао Српско-цинцарско друштво „Луњина“, Београд 1993. „Москопољска задужбина“, Књ. 1. Стр. 156)

Није непознато да су од свих балканских народа прву граммати-ку добили Цинцари у Бечу још

1813. године, захваљујући прегну-ћу Михаила Бојација, који је за своје време представљао личност

са изразитим филолошким обра- зовањем. Његова граматика, писа- на на немачком и грчком језику истовремено, била је намењена како Цинцарима на Балкану тако и онима који су се налазили у Хабзбуршкој монархији и који су, употребљавајући свој матерњи говор у уском породичном кругу, о њему могли да буду обавештени једино путем школе које су по- хађали, тј. преко немачког или грчког. Међутим, иако на пуној висини у научном смислу за вре- ме у које је објављена, ова књига је одмах осуђена од стране Цари- градске патријаршије, јер је до- шла у сукоб са Грцима који нису признавали Цинцаре као посебну народност. Но, и поред тога, ова граматика, која је прва на Балка- ну прихватила као писмо лати- ницу, доживела је још три изда- ња: два у Букурешту, 1856. и 1915. године, као и треће у Фрајбургу 1988. године. Али и поред свих својих квалитета, она данас пред- ставља првенствено историјску вредност, узевши да је, и у цин- царском, као и у свим другим је- зицима, дошло до значајних про- мена. Но чак ако ову граматiku прихватимо данас искључиво као историјску вредност, мораћемо одати признање њеном аутору, јер ју је пропратио једном малом ан- тологијом оригиналних цинцар- ских текстова који пружају лепу слику о стадијуму на коме се овај језик налазио у другој половини XVIII века, узев да је Бојаци по- тицао из породице која је своје огњиште у Москопољу (Албанија) напустила после османских репре- сије.¹

Како смо већ нагласили, кас- није деценије су само обнављале Бојацијево дело, не усуђујући се, и поред озбиљног изучавања цин- царског језика и његових говора, понекад и у виду читавих књига и студија, да пруже савремени уџбеник цинцарског језика, дакле приручник који би одговарао са- временом степену на коме се на- лазе цинцарски говори, а заснивао би се на најновијим или бар но- вијим методима који данас служе за састављање граматика за изу- чавање страних језика или бар

за употпуњавање знања о своме сопственом матерњем језику. Оп- правдања има више. Једно од њих треба видети и у томе што је цин- царски углавном (као и сви јези- ци и дијалекти с малим бројем говорних лица) представљао пред- мет лингвистичког интересовања врло уског броја стручњака, а не и инструменат који може послу- жити у комуницирању, пошто је највећи број Цинцара, уколико уопште није заборавио свој поро- дични говор, билингвалан или плурилингвалан. С друге стране, оправдање треба тражити и у то- ме што је цинцарски саздан од више међусобно различитих дија- леката који се разликују понекад морфолошки и фонетски, а најче- шће лексички, што ће лако приметити и појединац без већег лингвистичког искуства када се сустретне с цинцарским говорима.

Нагласимо да, за разлику од других балканских народа, од ко- јих су неки дошли до националне свести врло касно, Цинцари су би- ли међу последњима. Разлог је био што су, иако чувајући свој језик и своје обичаје, стално били склони да се уклапају у оне на- роде у чијем су оквиру или у чи- јој близини живели, дајући им своје, и то не мале доприносе. Ин- тересантно је да се код Цинцара национална свест (уколико се о њој уопште може говорити) стала развијати, не на територијама на којима су аутохтони и на којима су вековима живели и где се на- лазе и данас, већ у дијаспори, у првом реду у Аустријској монар- хији почетком XIX века, у којој је дошло до буђења националне свести са буржоаским револуција- ма и са романтичарским покре- том, што је већ дошло до изра- жаја у делима неких историчара који су озбиљно обрадили ово пи- тање и на подручју Цинцара. На својој најужој територији, Епиру, Тесалији, Македонији, Пинду, Цинцари нису могли да дођу до изражаја, јер су вековима били подложни грчкој култури као да- леко јачој, чему је умногоме до- принела и припадност правосла- ној вери. То је и био разлог што су се током својих сељења по

Балкану, па и изван њега, стално издавали за Грке, како се може видети код многих цинцарских породица које су се својевремено постепено укључивале у српску културу дајући јој своје доприносе на многим подручјима.

Шта је имао Михаил Бојаци иза себе када је 1813. године објавио своју граматiku? Није имао ни посебну књижевност ни културну делатност на свом матерњем језику, нити државу, ни војску и полицију. Он се нашао у истом положају као нешто касније наш Вук са својом *Писменицом*. Али док је Вук имао један народ који се буди и који је својим устанцима показао да постоји и да ствара државу, Бојаци није имао ништа од свега тога. Иза њега као и иза Бука стајала је у првом реду само пасионираност која се у потпуности уклапа у захтеве одређеног историјског периода.

Интересантно је да је Бојаци, и поред тога што је у првом реду имао грчку културу и био професор грчког Лицеја у Вечу, прибегао латиничном писму, а имао је на располагању још и грчко и готско писмо. Предочио је будућност писма на балканским просторима, јер су његов пример, после половине прошлога столећа, следили и Румуни када су почели да пишу латиницом, а потом и Албанци на почетку нашега столећа, да би је напоследку, 1929. године, захваљујући Ататурковим реформама, прихватили и Турци.

Бојацијева граматика је одмах по излажењу била анатемисана од стране Патријаршије у Цариграду. Разлози су добро познати. Најлазимо се у ери романтизма и настојања одређене цркве да спречи одвајање Цинцара од грчке културе под чијим су се утицајем развијали вековима.

Неко ће рећи да је ова граматика застарела и да је није требало преводити. У томе има много истине. Али од Бојацијеве граматике до данас нема ничег бољег на овом подручју. Направити буквар једнога језика или описати један дијалекат прилично је лако изводљиво (ово последње у

поређењу с књижном или са стандардном нормом), али састављање граматике намеће и несавладиве тешкоће, нарочито ако имамо посла с једним идиомом који се налази између језика и дијалекта, јер га извесни лингвисти прихватају само као говор, док су га други већ укључили у ред посебних романских језика. Иначе, о цинцарском постоји више научних радова, заправо, он се помиње стално на периферији лингвистичког интересовања у оквиру романистичких, румунистичких и балканолошких студија, али друге целовите граматике до данашњег дана још нема. Поменимо велико интересовање странаца, у првом реду Немаца, за овај идиом. Нема сумње да му је највише пажње посветио Густав Војганд, лингвист који га је увео у науку дајући му име *ароман*, научник много боље познат по лингвистичком Атласу румунског језика, објављеном 1908. године у Лајпцигу.

Данашњи превод поменуте цинцарске граматике на српски и међународни језик Есперанто подухват је достојан пажње и похвале, укључујући не само његовог преводиоца, господина Прибислава Маринковића, већ и све остале који су допринели да ова књига угледа светлост дана. Како је српски језик доступан на ширем простору од онога који настањују само Срби, а имајући у виду да постоји и превод на Есперанту, не треба сумњати да ће ова књига добро доћи бројним корисницима, како Цинцарима да догуне знања о своме језику тако и свима који су за њега заинтересовани, било у области романистике или балканологије или, напоследку, на подручју изучавања српског језика који је, и у књижевној, а нарочито у својим југоисточним говорима, попримио неке типично балканолошке особености. Назначимо још да је преводилац у свој посао уложио много труда: он се држао у првом реду немачког текста, али је код неких недоумица користио и грчки текст, за који му је увек на

услуги стајао др Миодраг Стојановић, научни саветник Балканолошког института САНУ.

Остајемо у нади да ће превод одговорити циљевима које је поставио и да ће корисници ове књиге делимично схватити енту-

зијазам свих оних који су, на овај или онај начин, допринели овој публикацији, која је замишљена као прва у једној будућој едицији.

М. Савић